

HALKA KARŞI ENTELEKTÜEL, ENTELEKTÜELE KARŞI HALK: BİRBİRİNE 'YABAN' İKİ KESİM

Mehmet ANIK¹

Geliş: 14.01.2019 / Kabul: 04.04.2019

DOI: 10.29029/busbed.512641

Öz

Entelektüel-halk çatışmasının ele alındığı bu çalışma, Y. K. Karaosmanoğlu'nun romanlarında yer alan bu konudaki ikilikle sınırlandırılmıştır. Karaosmanoğlu'nun romanlarındaki bu ikiliğin ele alınışı ile kendisinin de içinde yer aldığı elitist bir entelektüel grup tarafından kurulan Kadro Hareketi'nin bu konudaki yaklaşımı arasında benzer değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu açıdan yöntemsel olarak, öncelikle elitist anlayışa sahip bir entelektüel hareket olarak Kadro Hareketi'yle ilgili değerlendirmede bulunulmuş, akabinde Karaosmanoğlu'nun bütün romanları, entelektüel-halk ikiliği ekseninde, nitel analiz tekniklerinden eleştirel söylem analizi aracılığıyla tahlil edilmiştir. Y. K. Karaosmanoğlu'nun romanları üzerinden, entelektüel-halk ikiliğine dair arka planın bilimsel bir analizle ortaya konulması, yansımaları günümüzde de olan bu ikiliği farklı yönleriyle anlamak açısından önemlidir. Karaosmanoğlu'nun romanlarındaki elitist entelektüel figürü, geleneksel yaşam tarzına sahip olduğunu düşündüğü halk kitlesine tepeden, önyargılı, alaycı ve küçümseyici bir bakışla yaklaşırken, geleneksel halk kesimi de kendilerini cahil olarak gören ve yaşam biçimini küçümseyen bu entelektüel figürüne karşı mesafeli davranmaktadır. Karaosmanoğlu'nun ideolojik konumu ve sahip olduğu elitist bakış açısı, bu konudaki yaklaşımında sınırlılıklara ve önyargılara neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Karaosmanoğlu, Kadro, Elitizm, Kemalizm, Entelektüel.

1 Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, anik@bingol.edu.tr, ORCID:
<https://orcid.org/0000-0002-6560-2470>.

INTELLECTUAL VERSUS PEOPLE, PEOPLE VERSUS INTELLECTUAL: TWO 'STRANGER' SIDES TO EACH OTHER

Abstract

This study, which deals with the intellectual-people conflict, is limited to the dichotomy of this subject in Y. K. Karaosmanoğlu's novels. There are similar evaluations between the approach of this dichotomy in Karaosmanoğlu's novels and the approach of Kadro Movement founded by an elitist intellectual group including Karaosmanoğlu. In this respect, methodologically, it is firstly evaluated Kadro as an elitist intellectual movement, and then Karaosmanoğlu's all novels on the axis of intellectual-people dichotomy are analysed through critical discourse analysis that is one of the qualitative analysis technique. Through Y. K. Karaosmanoğlu's novels, it is significant that the background of the intellectual-people dichotomy is revealed by a scientific analysis, in order to understand the different aspects of this dichotomy that is presently reflected. The elitist intellectual in Karaosmanoğlu's novels has a high-hat, prejudiced, sarcastic and dismissive approach to the traditional people, traditional people also keep themselves apart from this intellectual figure who sees them as ignorant and underestimates their way of life. Karaosmanoğlu's ideological position causes limitations and prejudices in the viewpoint of this subject.

Keywords: Karaosmanoğlu, Kadro, Elitism, Kemalism, Intellectual.

"Her memleketin köylüsüyle okumuş yazmış zümresi arasında, aynı derin uçurum var mıdır. Bilmiyorum! Fakat okumuş bir İstanbul çocuğu ile bir Anadolu köylüsü arasındaki fark bir Londra İngilizle bir Pencaplı Hintli arasındaki farktan daha büyüktür" (Karaosmanoğlu, 1993: 53).

Giriş

Fikirleriyle topluma yön verme konumu ya da misyonu atfedilen elitist entelektüel sınıfın, (geleneksel) halka ya da ona ait görülen değerlere karşıtlık içerisinde değerlendirilmesi sıklıkla yaşanan durumlardandır. Entelektüel-halk çatışması ekseninde konuya bakıldığında, özellikle Batı dışı ülkelerin modernleşme serüveninde ortaya çıkan deneyim, bu türden bir karşıtlığı ya da çatışmayı daha çok gözlenen olgulardan biri olarak karşımıza çıkarmaktadır. Tabii sosyal bilimlerde aşırı genellemeci yaklaşımlardaki sorunlu yönleri göz önünde bulundurarak, bahsedilen durumun entelektüel sınıf içerisinde yer alan herkes için geçerli olmadığını belirtmek gerekir. Söz konusu karşıtlık halinin, özellikle bahsedilen modernleşme serüveninde ortaya çıkan geleneksel-modern dikotomisinde, geleneksel değerleri

tamamen dışlayıp, radikal modernleşmeci bir perspektife sahip olan ve elitist bir yaklaşımı benimsemiş olan entelektüel kesim için geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

Avrupa'da 'Karanlık Çağlar'dan 'Aydınlanma Çağı'na geçişin bir yansıması olarak, modern bilgi ve bilim anlayışının; doğa üzerinde egemenlik, toplumsal alanda ise düzen ve ilerleme vaat etmesi ve bunun geleneksel bilgi türlerinin dışlanması üzerinden ifade edilmesi, Batı dışı coğrafyalardaki modernleşme çabalarını da derinden etkilemiştir. Modernleşmenin farklı türleri arasında, katı seküler bir modernleşme anlayışını benimseyenler, jakobence bir eğilimle, geleneksel değerlere sahip halk kitlesinin yaşam algısını ve tarzını, küçümseyici bir üslupla sorgulayıp, bunun seküler yaşama uygun şekilde değişmesi gerektiğini savunmuşlardır. Modernleşme, seküler paradigmayı benimsemiş iktidarlar tarafından, araçsal bir unsur olmaktan çıkarılıp başlıca amaç haline dönüştü(rüldü)ğü oranda, bu noktada kendisine misyon biç(il)en entelektüel sınıfın geleneksel halk kitlesine ait değerlerle çatışması ivme kazanmaktadır.

Türkiye'de (bugünkü anlamda) entelektüel sınıfın ortaya çıkışının kökenleri, Osmanlı'nın son dönemlerine ve dolayısıyla Batılılaşma faaliyetlerinin ön plana çıktığı evreye tekabül etmektedir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, Avrupa devletleri karşısında geri kalmanın nedenleri ve çözümleri önce içeride aranmış, askeri alanda artan yenilgiler sonrasında, bu alanda başlayan dışarıdan (Avrupa'dan) çözüm ithal etme faaliyetleri, zamanla diğer alanlara doğru yayılmaya başlamıştır. Geleneğin modern gelişmeler ışığında ihyası, Batılılaşma ya da Batıcılılaşma gibi farklı algıların ve anlayışların ön plana çıktığı bu evrede, Yeni Osmanlı Hareketi örneğinde Osmanlı münevverleri, İslami değerlerle çatışmayan, sınırlı çerçevede bir modernleşme çabasını desteklemiştir. Jön Türkler içerisinde yer alan entelektüeller ise, pozitivist anlayıştan daha çok etkilenen bir grup olarak, Batılı değerleri daha çok ön plana çıkarmışlardır. Gazete ve dergiler aracılığıyla, farklı tonlarda reformist fikirlerin dile getirildiği bu süreçte, Yeni Osmanlıların başlıca amaçlarından biri, serdettikleri fikirlerle Osmanlı toplumunun seçkin kesimini etkilemekken,² Jön Türkler ise seçkinler tabakasının altında yer alan ve çoğunlukla orta tabakaya mensup olan kitleyi, istibdat rejimini kurmakla itham ettikleri Padişah II. Abdülhamit'e karşı harekete geçirmeye çalışmıştır. Jön Türkler bunda başarısız olup, hitap ettikleri halk kitlesinin geleneksel değerler dolayısıyla kendilerini anlamaktan uzak olduğuna dair bir kanaate erişince, yaptıkları propagandanın bu kez başlıca hedef kitlesi, arzu edilen değişimi gerçekleştireceğine inandıkları ordu içerisindeki subaylar olmuştur. Böylece Jön Türkler giderek elitist bir çizgiye kaymaya başlamış, bu

2 Genel bir değerlendirme olarak, Yeni Osmanlılar Hareketi'nde; halktan öte, Osmanlı bürokrasinin üst yöneticilerini etkileme çabasının daha çok ön planda olduğunu söylemek mümkündür.

hareket içerisinde, özellikle de Tıbbiye mezunu olanlarında, pozitivist paradigma baskın bir unsur olmuş ve bu kişiler kendilerini, 'hasta adam' olarak görülen devleti iyileştirecek 'içtimâî tabip' olarak görmüşlerdir.³ Gelinek noktada devletin içinde bulunduğu halden nasıl kurtarılabileceğine dair sunulan reçetelerde, Batı modernleşmesiyle kurulan ilişki, Abdullah Cevdet, Celal Nuri İleri, Kılıçzade İsmail Hakkı (İsmail Hakkı Kılıçoğlu) ya da Prens Sabahattin gibi (seküler paradigmayı benimsemiş) entelektüeller örneğinde, 'celladına aşık olan idam mahkumu' ya da 'Stockholm sendromu' olarak adlandırılabilir bir nitelik kazanmıştır.

Türkiye Cumhuriyet'inin kurulması ile birlikte girilen yeni süreçte, entelektüelin konumu belirli açılardan yeni nitelikler barındırmaktadır. E. Said (1995: 27), her toplumun kendi entelektüelini yarattığını ve bu oluşumların pek çok tartışmanın odağında yer aldıklarına dikkat çekmektedir. Said'e göre modern tarihte, entelektüellerin işin içine karışmadıkları önemli bir devrimden ya da karşı devrimden bahsetmek mümkün değildir. A. Gramsci (1986) de ulus-devletleşmeyle yaşanan süreçte entelektüellerin konumu üzerine yaptığı analizde, modern toplumların işleyişinde sınıflardan öte, entelektüellerin merkezi bir rol oynadıklarını ileri sürmektedir. Her iki düşünür de ulus-ötesi yapıların ulus-devletlere dönüştüğü süreçte, entelektüellerin yeni işlevlerine ve giderek artan rollerine dikkat çekmektedirler. Bu yönüyle bakıldığında, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte artık Osmanlı döneminde olduğu gibi yıkılmayı önlemeye yönelik çözüm arayışlarına girilmesi yerine, ulus-devletleşmeyle bulunan çözümün sahiplenilmesi ve bu noktada resmi tezlerin kitlelere aktarılması, entelektüel sınıftan temel beklentiyi oluşturmuştur. Kemal Karpat (2006: 62), yeni süreçte yaşanan bu dönüşümle ilgili olarak, modern çağda entelektüellerin rolünün "milletlerini" tarif etmek ve eskiden "avam" ya da "güruh" olarak bilinen halk kitlelerini millet olarak bilinçlendirmek ve siyasi kimliği ön planda tutan yeni bir topluluk oluşturmak olduğunu belirtmektedir. Cumhuriyet'in ilanıyla girilen yeni süreçte, entelektüele biçilen başlıca rol, yeni ulus-devletin ideolojisini kitlelere taşımak olmuştur. Ziya Gökalp'in (2006: 79), "ulusun seçkinleri" olarak tarif ettiği entelektüel sınıfa, yeni koşullara uygun düşecek şekilde, uygarlaş(tır)ma yolunda "halka yön verme" misyonu yüklenmiştir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, büyük çoğunluğu kırsal bölgelerde yaşayan halkın geleneksel olanı, (resmi ideolojiyi benimsemiş) entelektüelin ise çağdaş uygarlık anlayışına sahip yenilikçi kesimi temsil ettiği bu evre, belirli noktalarda çatışmalar da içeren bir dönem olmuştur.

Entelektüellerin topluma yön verme çabaları farklı düzlemlerde gerçekleşmektedir. Bu noktada yazılı ve görsel basına, kitaplara, dergilere, edebiyata ve edebi bir

3 Osmanlı döneminden itibaren entelektüelin hareketin gelişimi, değişimi ve dönüşümü bağlamında Yeni Osmanlılar ve Jön Türk Hareketi'yle ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Akşin (2017), Hanioğlu (1989) ve Mardin (1991; 1994; 2010; 2011).

tür olarak romana önemli işlevler yüklenmiştir. Entelektüel-halk çatışmasının ele alındığı bu çalışmada, konunun çerçevesi, Y. K. Karaosmanoğlu'nun romanlarında yer alan bu konudaki ikilikle sınırlandırılmıştır. Karaosmanoğlu'nun romanlarındaki bu ikilikle, kurucularından olduğu Kadro Hareketi'nin bu konudaki yaklaşımı arasında paralellikler bulunmaktadır. Bu açıdan yöntemsel olarak, öncelikle elitist anlayışa sahip bir entelektüel hareket olarak Kadro'yla ilgili değerlendirmede bulunulmuş, akabinde Karaosmanoğlu'nun bütün romanları, entelektüel-halk ikiliği ekseninde eleştirel söylem analizine⁴ tabi tutulmuştur. Ele alınan konu bağlamında, şu sorular önem arz etmektedir: Herhangi bir konudaki bilginin müktediri olduğu varsayılan entelektüel sınıfın, bu durumu özellikle sosyal bir iktidara da dönüştürmeye çalışması ve bu süreçte halkla çatışmaya girmesi kaçınılmaz bir netice midir? Entelektüel sınıfın, sosyo-politik yapının şekillenmesindeki rolü nedir? J. Benda'nın (2006: 38-39) dikkat çektiği yönüyle, eski ideal çerçeveden farklı olarak, entelektüeller çeşitli siyasi ihtiraslara sahip olan ve bunların peşinde koşan insanlara mı dönüşmüştür? 'Hakikat anahtarına sahip kişi' algısı, entelektüel elitizmini teşvik etmekte midir? Entelektüelin toplumla ilişkisinde elitist bir tutum geliştirmesi, onun entelektüel olma payesini yükseltmekte midir ya da entelektüelin içinde yaşadığı toplumla ilişkisinin, hiyerarşik bir muhteva barındırması kaçınılmaz mıdır? Kendisini küçümseyen elitist entelektüellere karşı halk da benzer bir reaksiyonla yaklaşarak, dışlayıcı davranmakta mıdır?

Elitist Bir Entelektüel Girişim Olarak Kadro Hareketi

1932'den 1935 yılının başına kadar 36 sayı olarak yayınlanan *Kadro* dergisi etrafında yapılan ve öncü ideolog rolü üstlenmiş entelektüel bir kesimin yön verdiği Kadro Hareketi; sadece Türk siyasal hayatı ve düşüncesi bağlamında değil, Türkiye'deki ekonomik, edebi ve sosyolojik düşünce geleneği bağlamında da büyük önem taşımaktadır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, İsmail Hüsrev Tökin ve Burhan Asaf Belge'nin kurucu isimlerini ve düzenli yazarlarını oluşturduğu, M. Şevki Yazman'ın sonradan katılıp düzenli katkıda bulunduğu ve Falih Rıfkı Atay gibi farklı yazarların da sonraki sayılarında zaman zaman katkıda buldukları *Kadro*, ağırlıklı olarak ekonomi, siyaset, kültür ve sanat alanında yazıların yayınlandığı bir dergi olmuştur.

Kadro'nun, Karaosmanoğlu dışındaki, kurucu isimlerinin önemli özelliklerinden biri, gençlik dönemlerinde Marksist anlayıştan etkilenmeleridir. Aydemir ve Tör, Türkiye Komünist Partisi'yle (TKP) başlangıçta yakın bir ilişki içerisinde olup,

4 Nitel analiz tekniklerinden eleştirel söylem analizi, örtük iktidar ilişkilerini ve söylemlerini açığa çıkarmada etkili olduğu için tercih edilmiştir. Eleştirel söylem analizi ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Billig (2003) ve Weiss & Wodak (2003).

bu partinin yayın organı *Aydınlık* dergisinde yazdıkları yazılarla da Marksist bakış açısını kitlelere aktarmaya çalışmışlardır. TKP'yle ilişkileri ve bu partinin yöneticilerinden olma iddiasıyla, bu iki isim hakkında, farklı tarihlerde (1925 ve 1927), mahkûmiyet kararı verilmesi söz konusudur. Yükseköğretim hayatını Moskova'da iktisat alanında tamamladıktan sonra Türkiye'ye dönen Tökin ise, Marksist bir oluşum olan Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın üyeliğinde bulunmuş, komünistlik iddiasıyla 1925 yılında yapılan tutuklamalar sürecinde de hakkında mahkûmiyet kararı verilmiştir. Belge ise, Almanya'da sosyoloji ve mimarlık alanındaki yükseköğretim hayatının akabinde, 1923 yılında Türkiye'ye döndükten sonra Tör, Aydemir ve Tökin'in de başlangıçta irtibatlı oldukları ve sonradan uzaklaştırıldıkları Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'yla⁵ ilişki içerisinde olmuştur. Bu isimler Marksist ideolojiden zamanla uzaklaşarak, Kemalizmi benimsemiştir.

Kadro dergisinde yayınlanan yazılar söylem analizine tabi tutulduğunda, dikkat çeken sol etkinin ya da yönetsel olarak ön plana çıkan tarihsel materyalist yaklaşımın temelinde de bahsedilen Marksist geçmiş yatmaktadır. H. Ziya Ülken de (1992: 383) milli hareketin fikir cephesini teşkil etme iddiasıyla yayın hayatına başlayan Kadro'nun, Marksist düşüncenin bilinen kavramlarına başvurduğuna dikkat çekmektedir. Karaosmanoğlu dışındakilerin bu ideolojik geçmişleri nedeniyle, derginin yayınlanmasının önündeki resmi engellerin kaldırılabilmesi için⁶ M. Kemal'e yakınlığıyla bilinen Karaosmanoğlu,⁷ derginin imtiyaz sahipliğini üstlenmiş ve dergi böylece yayın hayatına başlayabilmiştir.⁸ Bununla birlikte söz konusu Marksist ideolojik geçmişin sonraki süreçte de eleştiri nedeni olduğunu, Marksist ideolojiye cephe alan çevrelerin, Kadro Hareketi'ni Marksist ve komünist bir oluşum olmakla itham edip, sert tenkitlerde bulduklarını belirtmek gerekir. Bu eleştiriye zıt bir şekilde, TKP'ye yakın çevreler de Tör ve Aydemir özelinde, Kadrocuları 'döneklikle', 'muhbirlikle' ve TKP'ye ihanetle itham etmişlerdir.⁹

Kadro hareketi, Kemalizmle uyumlu bir ulusal kurtuluş hareketi teorisi ya da ideolojisi üretmeye çalışmıştır. Kadrocuların temel düşüncesi, kurumsallaşmasını tamamlamaya çalışan yeni ulus-devlette, entelektüel bir kadronun toplumu düze

5 Söz konusu isimlerin tamamının, Marksist-Leninist fikirlerin ağırlık kazandığı bu Fırka ile olan ilişkilerinin kesilmesinin başlıca nedeni, Fırka içinde yürüttükleri muhalefet ve bu noktada Sovyetçi görüşlere yönelik eleştirel tavırlarıdır.

6 Bu durumun nedeni, döneme egemen olan sansür anlayışıdır. 4 Mart 1925'te TBMM'de kabul edilen Takrir-i Sükûn Yasası, neşriyat için özel izin alınmasını gerektirmekteydi.

7 Karaosmanoğlu, Kadro'nun yayın hayatına başladığı dönemde, CHP Manisa milletvekilidir.

8 Karaosmanoğlu'nun bu noktadaki rolü için ayrıca bkz. Ertan (1994) ve Sunar (2004).

9 Atatürk dönemindeki komünist hareketler ile Kadro Hareketi arasındaki ilişkileri analiz eden bir çalışma için bkz. Harris (2010).

çıkarcacağı inancına dayanmaktadır. Bu noktada Mustafa Kemal'in önderliğinde, enerjik bir kadronun sorunları tümüyle çözümleneceği inancını taşımışlardır. Bu açıdan iktidara yakın durmuş ve iktidara yol göstermeye çalışmışlardır (Kayalı, 2000: 16-17). Kadro Hareketi'ndeki düşünürler, ulus-devletleşmeyle başlayan inkılâp sürecinde, kendilerini ideolojik alt yapıyı oluşturacak entelektüel kesim olarak görmüşlerdir:

"(...) mademki bir inkılab vardır, o halde bu inkılabın bir de izahı, yani tarihte yeri ile, karakteristiklerinin açıklanması olmalıdır. İnkılabın izahı, o inkılabı tarih içinde doğrudan objektif şartların araştırılması, orijinal prensiplerinin bilimsel bir açıdan derlenmesi, sentezleştirilmesi demektir. (...) Nitekim bir aydın kadro, Mustafa Kemal'in hayatında ve onun dikkatli gözleri önünde, Türk inkılabının ideolojik esaslarını kendi açılarından derlemek, aydınlatmak ve terkip etmek çabasına girmişti. Bu hareket, Kadro Hareketidir" (Aydemir, 1999: 434-435).

Kültürel alanda, Kemalizmin yenilikçilik anlayışıyla uyumlu bir kültürel değişim programını; toplumsal açıdan imtiyazsız ve sınıfsız bir toplumu; ekonomik bağlamda burjuvazi ya da işçi sınıfının egemenliğine dayalı olmayan, sosyalizm ve kapitalizm dışında alternatif bir yol olarak iktisadi devletçiliği ya da Kadrocuların sıklıkla kullandıkları bir isimlendirmeye, müstemleke değil, 'müstakil bir ulusal iktisat' anlayışını;¹⁰ siyasi olarak da ulusalcı bir devrim ideolojisini ve bu noktada tek partili ve otoriter bir yönetim anlayışını savunan ve teokrasiye karşı olan Kadrocuların en temel özelliklerinden biri de elitist bir yaklaşıma sahip olmalarıdır. Bu elitist yaklaşımın farklı boyutları vardır. O dönemde resmi olarak CHP içerisinde bulunan, ancak inkılap şuurundan uzak olduğuna inanılan (özellikle mebus) kesimin, yaşanan büyük değişimi zihnen idrak etmesini ve inkılapçı bir şura sahip olmasını sağlamak, başlıca hedeflerden biriydi. Yine temel hedef kitlelerden biri de kentte yaşayan ve değişime açık olduğu düşünülen genç kitle olmuştur. Bu bağlamda Kadro Hareketi, inkılapçı bir genç nesil arzusunda olmuştur. Genç nesil; yapılan inkılapları özümseyecek ve bunları kitlelere yayacak kesim olarak görülmüştür.¹¹

10 Kadrocular, kurulacak 'müstakil ulusal iktisat' anlayışının, o dönemde sömürge ve yarı sömürge konumundaki devletler için de yol gösterici olacağını savunmuştur. Bu konuda bkz. Tör (1932a: 7).

11 Tör (1932b: 43) gerek köylerdeki ümmilikle mücadele etmek gerekse de inkılapları buraya yaymak için kentli gençlerin, eğitilerek ve örgütlenilerek tatil dönemlerinde köylerde inkılap kampları kurmaya gönderilmesi gerektiğini savunmaktadır. Aydemir de (1932c: 5-9), gençler odağında özel bir örgütlenmeye ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir.

Kadro Dergisi'nde özellikle vurgu yapılan hususlardan biri, devrim ve inkılap sürecinin bitmediği, derinleşme ve genişleme yönünde olduğudur.¹² Kadrocular, derginin yayın hayatına girdiği dönemde pratikte yaşanan sorunların nedenini, gerçekleşmekte olan inkılabın fikri düzeyde yeterince işlenmemiş olmasına bağlamıştır. Bu noktada ulusal mücadele, ulus-devletleşme ve inkılaplara dinsel denilebilecek bir anlam yüklenmiştir. Türkiye'deki devrimin, Fransız İhtilali ve diğer devrimlerden bütünüyle farklı ve eşsiz olduğuna vurgu yapan Aydemir (1932a: 8; 1932d: 41), inkılap heyecanının; sade bir ahlak olarak değil, bir din gibi mukaddesleştirilmesi gerektiğini savunarak, kendilerini anlamayan entelektüel kesimi de bezginlik ve züppelikle itham etmektedir. Yukarıdan aşağıya doğru bir değişimi öngören Kadro Hareketi, inkılap şuuruna sahip avangart bir 'Kadro'nun rehberliğiyle; kentteki ve köydeki halkın yaşanan değişime ayak uydurmalarını sağlamak açısından inkılap şuurunun onlara aktarılmasını hedeflemiştir. Tam bu noktada halkla ilgili bakış açısının, Kadro'ya egemen olan elitist yaklaşımın bir diğer boyutunu oluşturduğunu belirtmek gerekir. Halk, devrime ve inkılaplara egemen olan fikri temelleri anlamayan kesim olarak görülmüştür. Halkla bu noktada kurulacak ilişki, yapılan inkılaplar doğrultusunda onların duygularına yön vermek şeklinde ifade edilmiştir:

"Kadro'nun azlık, fakat önder bir inkılapçı kütleye, bir inkılap gençliğine hitap edişi, onun önde gelen bir vasfıydı. Çünkü, öz-fikir ve soy-fikir, hiçbir zaman harcıâlem değildir. Halka inen ve ona mal edilen ise, fikirler değil, şekiller ve basitleştirilmiş sloganlardır. İnkılap elbette ki halka mal edilmesi gereken bir "bayrak inanış"tır. Ama bu inanışın, bu hareketin vücut bulabilmesi ve yaşaması için bir öz-fikirler manzumesine, yani bir inkılap ideolojisine dayanması şarttır.

Halk, ideolojinin, bir fikir sistemi olarak daima dışındadır. O, şiarları sadece benimser. Bu şiarlar, sadece hareket formülleridir. Halk, dinlerin kendisine vaat ettiği cennetler gibi, inkılapların da yalnız basit ve anlaşılması kabil olan hedeflerini arar. Bu hedefler ise, ister istemez bir fikir temelinden ziyade, şartlara, hislere göre işlenirler" (Aydemir, 2008: 446).

Kadro'ya egemen olan elitizmin başlıca boyutlarından biri de Fransız Devrimi'nin ürünü olan 'jakoben' anlayışın, entelektüel-halk ilişkisi noktasında, baskın yaklaşım olarak öne çıkmasıdır. "Halka rağmen, halk için" mantığının uzantısı olarak, halk için en iyisinin ne olduğunun, halkın kendisinden öte, ancak elit bir kadronun bilebileceği inancı egemendir. Kadro Hareketi'nin öncüsü Aydemir (1986: 71; 1999: 435), bu açıdan inkılabı, "halkın hayrına olanları halka rağmen, fakat halk için halka getirmek işi" olarak tanımlamakta ve inkılabın, "ona taraftar olmayanların iradelerinin, ona taraftar olanların iradelerine, kayıtsız şartsız ve cebir ve zor yolu ile bağlanması demek" olduğunu belirtmektedir.

12 Bkz. Kadro (1932: 3). Ayrıca bkz. Aydemir (1932b: 5-10).

Kadrocular, Anadolu ve İstanbul'un işgal edilmesiyle yaşanan bütün olumsuzluklardan halkın kurtuluşunu, bu uğurda verilen Ulusal Mücadele'yi ve devletin kuruluşunu, Mustafa Kemal ve etrafındaki çekirdek kadroda yer alan ve seçkin olduğuna inandıkları insanlarla sınırlandırmıştır. Pozitivist bir paradigmanın egemen olduğu bu seçkin özneler karşısında halk ise edilgen ve cahil konumdadır. Bu yaklaşım, Kadro'daki elitizmin diğer bir yansımasıdır. Mustafa Kemal; 'Büyük Şef', 'Ebedi Şef', 'Tek Adam', 'En Büyük Türk', 'sadece Türklerin değil, insanlığın en büyük evladı' ya da Nietzsche'nin bahsettiği 'üst-insan' olarak görülürken, İsmet İnönü 'İkinci Adam'dır. Kadroculardaki Mustafa Kemal hayranlığı, bazen mistik bir boyuta varmaktadır:

"(...) Kahramanlar, ulular, din adamları, iyi kalpli büyük insanlar, tarih içinde hayalen kafamda günler ve günlerce geçip durdular. İsa gibi varlığı bile şüpheli olanları bir tarafa ayırdım. Sonra gelmiş, geçmiş, yaşamış, sevilmiş, bağlanmış, inanılmış nice uluları, önderleri ve bunların arkasından dökülen gözyaşlarını düşündüm. Şu kanaate vardım ki, kavminin, milletinin, kendisine bu kadar gönül bağladığı ve ölümüne bu kadar içten ağladığı bir halk kahramanı, tarih içinde yoktur. (...)" (Aydemir, 1999: 530).

Karaosmanoğlu'nun, Atatürk'le ilgili biyografik eserinde (2003a: 156), Mustafa Kemal'i; Ulusal Mücadele döneminde, milletten vahiy almış ve nübüvvetinin gereğini yerine getiren bir peygamber olarak nitelendirmesi, *Ankara* romanında (2005: 172), Mustafa Kemal'in yüzünün yandan görünüşünü tasvir ederken, 'Tanrı kafası örneği olacak derecede düzgün' benzetmesinde bulunması ya da aynı romanın ilerleyen sayfalarında yer alan bir başka tasvirinde (2005: 196), "(...) onun mayası, öbür insanlarınkinden büsbütün başka bir cevherle yoğrulmuş gibiydi. Ne derisi bizim derimize, ne saçları bizim saçlarımıza benziyordu ve senelerle ve zamanla hiçbir alakası yoktu" demesi de bu mistik yaklaşıma örnek olarak zikredilebilir.

Kadro'ya egemen olan elitizmin son boyutu bizzat bu hareket içerisindeki entelektüellerin kendisiyle ilgilidir. Bu entelektüeller, kendilerini seçkin bir kadro olarak görmüş, kendilerine iktidarın resmi sözcüsü gibi bir rol biçmiş ve devlet politikalarının belirlenmesinde, akil adamlar konumunda yol göstericilik yapmaya çalışmışlardır. Kadrocuların bu yöndeki tutumlarının, CHP içerisinde rahatsızlık uyandırması, bundan dolayı içeriden eleştiriye maruz kalmaları ve Mustafa Kemal'e şikâyet edilmeleri söz konusudur. Bu durumun, Kadrocuların birtakım resmi görevlere atanmaları suretiyle, derginin yayın hayatının bitmesine giden bir süreç neden olduğunu da belirtmek gerekir.

Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Entelektüel-Halk İkililiği

Modern Türk edebiyatının önde gelen figürlerinden biri olan Karaosmanoğlu (1889-1974); Osmanlı'nın son dönemine, Kurtuluş Savaşı'na, Cumhuriyet'in ilanına ve sonrasındaki gelişmelere tanık olmuş bir entelektüel olarak, özellikle toplumsal ve siyasal alanda yaşanan değişimi ve dönüşümü, romanlarındaki olaylar örgüsü üzerinden okurlarına aktarmaya çalışmıştır. Kemalist ideolojinin entelektüel düzeydeki bir yapılanması olan Kadro Hareketi'nin kurucu isimlerinden biri olarak da eserleri aracılığıyla bu ideolojinin kitlelere aktarımını kendisine misyon edinmiştir. Bu açıdan Karaosmanoğlu'nun romanlarının çoğu, belirli bir tez içeren eserlerdir. Bahsedilen farklı dönemlere tanıklık etmiş olma halinin de etkisiyle, romanlarındaki ana temalardan biri eski-yeni çatışmasıdır. Örneğin *Kiralık Konak*'ta (2001), Tanzimat sonrasında I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar uzanan süreçte, yaşananların ve ortaya çıkan değişimin, eski ve yeni kuşaklarda ne türden yansımalarının olduğunu, konakta yaşayan aile üzerinden ortaya koymaya çalışır. Konağın sahibi ve ailenin yaşlısı Naim Efendi, geleneksel değerlerle büyümüş ve yaşanan değişime mesafeli olan eski kuşağı temsil ederken, damadı Servet Bey, Batılılaşmayla ortaya çıkan alafranga düşkünü insanları, Naim Efendi'nin torunları Seniha ve Cemil, Batılılaşma döneminde doğmuş çocuklar olarak, geleneksel ahlaki değerlerle bağları olmayan, Batılı yaşam tarzı ve eğlence düşkünü insanları temsil etmektedir. Naim Efendi'nin büyük kızından olan torunu Hakkı Celis ise, diğerlerinden farklı olarak, yaşanan değişimi ve toplumsal çözülüşü belli açılardan tenkit eden ve milletin ne eğlence düşkünü Seniha, Cemil ve Faik Bey gibi insanlardan ne de fosil olarak nitelendirdiği dedesi Naim efendi gibi insanlardan oluşamaya-cağını düşünen biridir. Naim Efendi'ye ait konak, farklı dönemlere tanıklık etmiş bir mekân olarak, giderek eskleyen, kiralığa çıkartılsa da taliplisi olmayan ve artık miadını doldurmuş bir yerdir.

Karaosmanoğlu'nun *Kiralık Konak* ve *Nur Baba* (2016b) romanları örneğinde dar mekân ve az sayıdaki kişilerin etrafındaki olayların aktarımıyla başlayan roman yazımı, giderek daha geniş bir mekân ve olaylar örgüsüne dönüşür. Bu ilk iki romana, yazarın son romanı olan ve Münire'nin Cemil Bey'e karşı hicran acısı ve vuslat özlemiyle örülü büyük aşkının anlatıldığı *Hep O Şarkı* (2016a) romanını, (içerik açısından) eklemek mümkündür. Bu romanlarda, eski-yeni çatışması ön plana çıkmakta ve Osmanlı'nın son döneminde yaşanan dağılmanın nedenlerine de örtük göndermelerde bulunmaktadır. Yine Osmanlı'nın son dönemlerinin ele alındığı *Bir Sürgün* (1999), *Hüküm Gecesi* (2003b) ve *Sodom ve Gomora* (2003c) romanlarında, geniş bir mekan ve zaman dahilinde, Osmanlı'nın dağılmasının nedenleri daha vurgulu bir şekilde okurlara aktarılmaya çalışılmıştır. Yazar, bu romanlarında gerek iktidar gerekse de muhalefet düzeyindeki siyasal yozlaşmanın ve ihtirasların, toplumdaki bireyler üzerinde yansımalarını farklı açılardan ele alıp,

okurlarına aktarır. Yazarın üzerinde durduğu bu yozlaşma, çözülme, dağılma ve çöküş aynı zamanda Cumhuriyet'in kuruluşunun gerekçelerini oluşturmaktadır.

Karaosmanoğlu, bu eserlerinde, iktidar ve muhalefet özelinde, gözü kapalı Batı hayranlığını eleştirirken, alafranga yaşam düşkünlüğünü züppeleşme olarak görmekte, buna karşın değişime yabancı kalan gelenekçiliği de tenkit etmektedir. Karaosmanoğlu, entelektüel-halk ikiliğinin ilk örneklerini daha sınırlı düzeyde *Hüküm Gecesi*'nde ortaya koymuş, Kadro Dergisi'nin çıktığı yıl yayınlanan *Yaban* başlıklı eseri ise, ağırlıklı olarak bu tema etrafında ilerlemiştir. Yayınlanmasından hemen sonra *Yaban*'la ilgili pek çok tartışma yapılmıştır. Bu romanın Türkiye gerçekliğini olduğu gibi ortaya koyduğunu savunanlar olduğu gibi köy gerçekliğini çarpıttığını savunanlar da olmuştur.¹³

Yaban'ın yayınlanmasından sonra büyük bir ilgiye mazhar olması ve etrafında yoğun tartışmalar yaşanması elbette boşuna değildir. Romanın yayınlandığı dönem, Kurtuluş Savaşı sonrasında inkılapların yoğunluk kazandığı ve kalkınmada temelin neye dayanması gerektiği tartışmalarının yoğun bir şekilde yapıldığı bir dönemdir. Bu dönemin belirgin karakteristiklerinden bir tanesi de nüfusun büyük çoğunluğunun kırsalda ya da köyde yaşıyor olmasıdır. Cumhuriyet'in ilan edilmesinin akabinde köylünün *memleketin gerçek sahibi ve milletin efendisi* olduğu söylemi gerek siyasi gerek edebi çevrelerce sıklıkla dile getirilen bir söylem olmuştur. Bu söylemde soyut bir köylü halk sevgisinin ön plana çıkarıldığını söylemek mümkündür. Bu noktada *Yaban*'ın önemli bir özelliği karşımıza çıkmaktadır; doğrudan köye ve köylüye yönelik eleştirel bakış, ilk defa bu denli keskin bir şekilde dile getirilmektedir.

Yaban'da romanın ana karakteri olan entelektüel Ahmet Celal, Birinci Dünya Savaşı'na katılmış ve bir kolunu Çanakkale'de kaybetmiş, 32 yaşında emekli bir subaydır. İşgal güçleriyle işbirliği içinde olduğunu söylediği İstanbul hükümetinden uzak durmak için burayı terk eden Ahmet Celal, Ankara hükümetine aşırı bağlılığına rağmen, bu şehre gitmeyi de tercih etmemiştir. Bunun başlıca nedeni, Ulusal Mücadele saflarına katılması durumunda tek koluyla işe yaramaktan öte, onlara yük olacağı şeklindeki düşüncesidir. Bundan dolayı Ahmet Celal, askerde emirleri olan Mehmet Ali'yle birlikte onun köyüne gider. Romanın konusu da, Ahmet Celal'in bu köyde yaşadıklarını anı şeklinde aktarmasına dayanmaktadır.

Romanda entelektüel Ahmet Celal karakteri üzerinden, geleneksel değerleri ve cehaleti temsil eden halk kesimi mahkum edilmektedir. Ahmet Celal'in geleneksel ya da köylü halk ile ilgili eleştirel değerlendirmelerinde, Karaosmanoğlu'nun

13 *Yaban* hakkında Kadro'nun 13. sayısında yayınlanan bir değerlendirme yazısında, bu roman; Türk edebiyatının son devirdeki en kuvvetli ve kendi alanında yegane orijinal eseri olarak nitelendirilmiştir. Bkz. Kadro (1933: 47).

Kadrocu bakış açısı belirgin bir şekilde etkisini hissettirmektedir. Karaosmanoğlu, Ahmet Celal'i her ne kadar gözleme dayalı realist aktarımlarda bulunan biri olarak öne sürse de Ahmet Celal'in köye ve köylüye yönelik olumsuz düşüncelerinin, köydeki izlenimlerinden daha öncesine dayandığı görülmektedir:

“Mehmet Ali bana: “Gel beyim, seni bizim köye götüreyim; buralarda, yalnız başına sersebil olursun” dediği vakit, bir Anadolu köyünün ne olduğunu bilmiyorum değildim.

Mehmet Ali: “Gel beyim seni bizim köye götüreyim,” dediği vakit, bu köyü, kafamın içinde olduğu gibi görmüştüm. Hatta Mehmet Ali'nin evini, hatta bu odayı, hatta bu delikten seyrettiğim manzarayı... Biliyordum ki, toprak katı ve tabiat zalimdir ve insan cinsi bozuk bir hayvandan başka bir şey değildir; biliyordum ki, insan hayvanların en kötüsü, en bayağısı ve en az sevimli olanıdır. Evet, bilhassa en az sevimli olanıdır” (Karaosmanoğlu, 1993: 33–34).

Romanda Kemalist bir entelektüel olarak ön plana çıkan Ahmet Celal için köylü; vatanla, kendi için verilen Ulusal Mücadele'yle ilgilenmeyen, ülkesine karşı ulvî duygu ve düşünceler taşımayan, ancak kendi sınırlı muhitinde çağdaş uygarlığa, vatanına ve Ulusal Mücadele kahramanlarına yabancılık içinde, kendince yaman bir yaşam kavgası veren ve cehaletin pençesinde olan bir kesim olarak ötekileştirilmektedir:

“Düşünmek; insanların, mağara devrindeki gibi henüz birtakım toprak ve taş kovukları içinde yaşadığı ve hayvanlarla haşır neşir olduğu bu yerde düşünmek, bana bir ayıp gibi geliyor. (...)

Bir gün, bir öğlen üstü idi. Bizim Mehmet Ali, Bekir Çavuş, Salih Ağa ve Muhtar, hep orda idiler. Bahis, harp üzerine ve onun akıbetlerine dairdi. Onlara “İstanbul'un dört devletin askeri işgali altında olduğunu, İzmir'in tâ Bursa'ya kadar Yunanlılar tarafından istila edildiğini, Adana'dan henüz Fransızların el çekmediğini, Urfa'da Antep'te kanlı olaylar cereyan etmekte olduğunu haber veriyor ve her birinin yüzüne ayrı bir dikkatle bakıyordum. Hiçbirinde ne hayret, ne dehşet, ne de alelade bir alâka izine tesadüf etmedim. Ateşin içinde henüz çıkmış olan Mehmet Ali bile artık bunları geçmiş zamana ait bir masal gibi dinliyordu” (Karaosmanoğlu, 1993: 42-43).

Memlekette olan bitenden genelde bihaber olan ya da yaşanan gelişmelere karşı duyarsız davranıp, gündelik sorunlarıyla uğraşan 'halk' vurgusu, Karaosmanoğlu'nun diğer romanlarında da ön plana çıkan temalardan birini oluşturmaktadır. 1927 yılında yayınlanan *Hüküm Gecesi*'nde (2003b: 182-183), romanın baş karakteri entelektüel Ahmet Kerim, Osmanlı'nın son döneminde İttihat ve Terakki ile İtilaf ve Hürriyet Partisi arasındaki çekişmeden halkın bihaber olduğunu, buna karşın bu

partilerin de halkla herhangi bir ilişkilerinin olmadığını, bir yanda ihtilaller, ayaklanmalar, savaşlar yaşanırken, diğer yandan milletin ‘benim derdim bana’ anlayışı içerisinde hayatını sürdürdüğünü ifade eder. Ahmet Kerim, milletin hakikatte bu olmadığını, kendi heybetinin ve ululuğunun farkında olmadığını, ona ‘hayır, sen bu değilsin’ diyecek ve Z. Gökalp’ın uykuda olduğunu belirttiği ulusal şuuru (2003b: 307-308) uyandıracak olan kahramanı dört gözle beklediğini ifade ederek, Mustafa Kemal’e göndermede bulunur.

Hüküm Gecesi’nde Ahmet Kerim’in halkla ilgili olumsuz değerlendirmelerde bulunduğu vakit, genelde sahip olduğu ümitvar beklentiye karşın, *Yaban*’da okur, Ahmet Celal üzerinden daha derin bir olumsuz bakış, karamsarlık ve derin bir ikilikle karşı karşıya kalmaktadır. Roman boyunca halkın kendisine ve yaşam tarzına tepeden bakan bir Ahmet Celal figürü söz konusudur.¹⁴ Köydeki gelenekler Ahmet Celal’e büsbütün tuhaf gelmektedir. Mehmet Ali tekrar evlendiğinde düğününün kendisi için çok can sıkıcı geçtiğini belirten Ahmet Celal, Avrupa’daki bir cenaze merasiminin, bu düğün merasimine göre kendisine daha ferahlık vereceğini söyler. Ahmet Celal için çatlak bir zurna ve davulla, Arap kabağına benzeyen bir darbuka eşliğinde düğünde çalınan müzik, neşe kaynağı olmak bir yana, havayı çatlatmakta, köylülerin oyun anlayışlarıysa, sağa sola gidip gelmekten ibaret yeknesak ve ağır hareketlerden öteye geçmemektedir.

Toplumun geniş kesimini oluşturan köylünün kendisine yaban halini gören Ahmet Celal, entelektüel sınıfın iddia edildiği gibi toplumun kaynağı olup olmadığını sorgular. Bu sorgulamada Ahmet Celal kendisini köylüden, köylüyü de kendisinden son derece uzak gördüğünü şu cümlelerle ifade etmektedir:

“Türkiye’nin aydın sınıfı, gerçekten bu toplumun kaynağı mıdır? Eğer öyle ise, bu Salih Ağalardan, Bekir Çavuşlardan, bu İsmaillerden, bu Zeynep Kadınlardan bende bir şey bulunması gerekmez mi? Oysa, ben burada hayvanlara insanlardan daha yakınım. Onları tiksirmeden, şefkatle sevmesini biliyorum ve bu sevgim onlara geçebiliyor. Boz eşek bana iyiden iyiye alışmış. Zira, onun başını koltuğumun altına alıp saatlerce okşarken, o tatlı tatlı bana bakar ve bazen ben yürüyünce kendiliğinden arkama takılır” (Karaosmanoğlu, 1993: 85-86).

Ahmet Celal’in, kendisine boyun eğen ve peşine takılan boz eşeği, köylülerden kendisine daha yakın hissetmesi ilginçtir. Köylüyü; kendisine, zihnindeki düşünceler-

14 Kadro dergisinin ikinci sayısında yer alan “Millî Tasarruf ve Halk Edebiyatı” başlıklı yazısında Türk entelektüelini halktan kopuk olmak ve baş döndürücü bir gurura kapılıp, göklerde uçuyor hissine kapılmakla eleştiren Karaosmanoğlu (1932: 27-28), bu tespitine karşın, A. Celal üzerinden Türk halkı ile entelektüel arasındaki derin mesafeye işaret etmekten geri kalmamaktadır.

lere ve yaşam pratiğine son derece uzak gören Ahmet Celal'in, köylünün boz eşek gibi kendisine boyun eğmeyişi ve peşinden gitmeyişi dolayısıyla onları bu denli hakir görmesi manidardır. Ahmet Celal için köylü, kendi deyimiyle *yontulmamış taş devrindeki* gibi yaşayan ya da sosyal bir yaratık haline gelememiş koyun sürüsü psikolojisi içinde yaşayan bir topluluktan öteye geçmemektedir. Köylüler ve yaşam tarzları Ahmet Celal'e yaban gelmekte ve bu noktada ötekileştirilmektedirler. Benzer şekilde geleneksel değerleri temsil eden köylüler için de Ahmet Celal, kendilerine yaban gördükleri ve ötekileştirdikleri biridir. Bu durumun farkında olan Ahmet Celal, uğruna sağ kolunu feda ettiği vatanın bir köşesinde yaşayan köylüyü, kendisini hiçe saymakla eleştirir. Oysa Ahmet Celal'in kendisi de köylüyü hiçe saymaktadır. Tarlada çalışan köylülerin görüntüsüne beslediği saygı karşısında birden irkilen Ahmet Celal, "(...) Bu insanlar, her gün hiçe saydığım, hor gördüğüm, hatta bazen de tiksindiğim kimseler değil midir? (...)" (1993: 106-107) sözleriyle bu durumu ifade eder.

Ahmet Celal romanın ilerleyen kısımlarında, halka duyduğu kızgınlığa karşı bir özeleştirici yapar ve asıl suçlunun halk değil, Türk entelektüeli olduğunu söyler. Ona göre entelektüelin suçu halka nüfuz edememek, ona yol gösterememek ve halkı cehaletiyle baş başa bırakmaktır. Ahmet Celal, hiçbir şey ekemeyen entelektüelin herhangi bir şey biçemeyeceğini söyler. Tabi bu süreçte bir özeleştirici yapıyor gibi gözükse de burada yine de dikkati çeken, halkın cahil ve aydınlatılması gereken kesim olarak tasvir edilmesidir.

Ahmet Celal, Ulusal Mücadele üzerine tefekkür ettiği bir esnada, köylüyü Ulusal Mücadele karşıtı, entelektüeli ise yurdu işgal eden düşmana karşı savaş açan vatansever kesim olarak ön plana çıkaran ve elitist bir yaklaşımın izlerini taşıyan şu düşünceleri belirtir:

"Anadolu köylüsünün zahire ambarları bomboş, fakat Türk entelektüeli yedi devlete harp açmıştır. İstanbul'da Ali Kemal buna delilik diyor. Ben, bu hali ulvî ve heyecan verici bir manzara gibi seyrediyorum. (...) Türkiye'nin karanlık semasında Mustafa Kemal adı bir şafak yıldızı gibi parlıyor... Fakat inanılacak şey değil. Ben, savaşı istemeyenlerin arasında yaşıyorum. (...)" (Karaosmanoğlu, 1993: 93-94).

Karaosmanoğlu'nun Kadro Hareketi'yle ilişkisi ve Kadro Hareketi'nin taşıdığı elitist yaklaşım hatırlanırsa, yukarıdaki cümleler daha anlaşılır olacaktır. Zira Karaosmanoğlu'nun köylü halk ile entelektüel ilişkisi bağlamında roman da belirttiği düşüncelerle, Kadro Hareketi'nin elitist yaklaşımı arasında belirgin bir paralellik bulunmaktadır. Ulusal kurtuluşun entelektüel bir kadro tarafından gerçekleştirilebileceği inancını taşıyan Kadro Hareketi, vatan şuurundan kopuk olduğunu iddia ettiği halkı, entelektüel kadro tarafından şekillendirilmesi gereken

kesim olarak görmüştür. Karaosmanoğlu bu yaklaşımı tam anlamıyla benimsemiş olacak ki Ahmet Celal'e şu sözleri söyler:

“Eğer, bize zafer nasip olsa bile kurtaracağımız şey, yalnız bu ıssız toprakla, bu yalçın tepelerdir. Millet nerede? O henüz ortada yoktur ve onu bu Bekir Çavuşlar, bu Salih Ağalar, bu Zeynep Kadınlar, bu İsmailler, bu Süleymanlarla yeni baştan yapmak gerekecektir” (Karaosmanoğlu, 1993: 173-174).

Ahmet Celal, fikirlerini önemsemediğini ve entelektüel kıymetini idrak edemediğini düşündüğü köylüde umduğunu bulamayınca, Mehmet Ali'nin tekrar askere alınmasından birkaç ay sonra, köyün hemen dışında Bekir Çavuş'a ait bir eve taşınır. Bu evin ilginç yönü yüzünün dağa doğru, sırtının ise köye dönük olmasıdır. Köyün dışındaki evine taşınmasıyla birlikte köylüyle Ahmet Celal arasında coğrafi açıdan daha uzak olma hali oluşmuştur. Tabi bu sadece coğrafi bir uzaklık değil, aynı zamanda köylüyle Ahmet Celal arasındaki mesafenin de gittikçe derinleştiğinin bir göstergesidir. Ev değişikliği, Ulusal Mücadele'nin ivme kazandığı ve İnönü Muharebelerinin yapıldığı döneme tekabül etmektedir. Taşınma sonrasında Ahmet Celal kendisini köylüden, köylüyü de kendisinden büsbütün uzak bulur. Anadolu'nun pek de öyle dile getirildiği gibi vefa, namus, fedakârlık, maneviyat, mertlik ve cömertlik timsali olmadığını belirtir:

“(…) Anadolu (...) Düşmana akıllı öğreten müftülerin, düşmana yol gösteren köy ağalarının, her gelen gasıpla bir olup komşusunun malını talan eden kasaba eşrafının, asker kaçağını koynunda saklayan zinacı kadınların, frengiden burnu çökmüş sahte sofuların, cami avlusunda oğlan kovalayan softaların türediği yer burasıdır.

Burada bıyıklarını makasla kırttı diye nice fikir ve ümit dolu Türk gencinin kafası taş altında ezildi. Burada, yüzü düşmana dönük nice vatan mücahitleri savundukları kimselelerin eliyle arkadan vuruldu. Burada, milli timsalin, milli bağımsızlık sembolünün yolu kaç defa kesildi ve kaç defa oturduğu şehrin etrafı isyan silahlarıyla çevrildi. Burada, ben, vatan delisi millet divanesi; burada, ben harp malûlü Ahmet Celal yapayalnızım” (Karaosmanoğlu, 1993: 129-130).

Karaosmanoğlu'nun bu paraleldeki değerlendirmelerine diğer eserlerinde de rastlamak mümkündür. Geleneksel kimliğe sahip ve eski dönemi temsil ettiğine inandığı halk kesimi eleştirisi, Karaosmanoğlu'nun Cumhuriyet dönemini ele aldığı romanlarında sıklıkla üzerinde durduğu hususlardan biridir. Örneğin *Panorama* romanında (2002: 41), Tahincızade Hacı Tahsin Efendi, herşeye eyvallah diyen, her devre uyan, hatta işgal zamanında düşmanla dahi iyi geçinmesini bilen, ancak Şapka Kanunu çıktığından beri evinden dışarı adım atmayan, yeni döneme ayak uyduramamış bir karakter olarak tasvir edilir.

Benzer yaklaşıma 1934 yılında yayınlanan *Ankara* romanında da rastlanmaktadır. Romandaki ana karakterlerden Selma Hanım ve eşi Nazif Bey Ankara'ya taşındıktan sonra, eşinin okuldan arkadaşı olan mebus Murat Bey'in Etlik'teki bağ evine gezmeye giderler. Bu gezmelerden birinde biri yeşil, diğer ikisi beyaz sarıklı olan üç kişi uzaktan görününce, Murat Bey oradaki kadınlara hitaben:

“Aman, hanımlar içeriye... Bizim Şeyh Emin'le, Nuri Hoca geliyor,” dedi. Ve kadınlardan tası tarağı toplayan içeriye kaçtı. Selma Hanım, bu panikten bir şey anlamadığı için yerinden kıınıldamamıştı. (...)

Binbaşı Hakkı Bey hiç istifini bozmadı:

“Kara terör, kara terör,” diye söylendi. “Bizim düşmanımız yalnız Avrupa değil, bunlar da... Bir gün bunlarla da çarpışmak lazım gelecek...” (Karaosmanoğlu, 2005: 42).

Yine buna benzer bir durumun anlatıldığı *Yaban*'da, yurdu işgal eden düşmana karşı savaşın sürdüğü bir ortamda, köye Şeyh Yusuf adında biri gelir ve şeyhe köy halkının teveccühü büyük olur. Bu sevgi ve ilgi karşısında Ahmet Celal'in köylüye karşı duyduğu kızgınlık büsbütün artar. Bunun nedeni, halkın kendisi gibi bir entelektüelin fikirlerine önem vermeyip, yaban muamelesi yapmasına karşın, Şeyh Yusuf gibi gerici zihniyeti temsil eden ve bunun sözcülüğünü yapan birine aşırı saygı ve alaka göstermesidir.

Yaban'da, köydeki imam ve Salih Ağa gibi köylüyü sömüren daha farklı karakterlerden de bahsedilir. Bir dilenci gibi giyinen Salih Ağa, köyün zengin adamlarından biridir. Bütün köyü etkisi altına almış, iktisadi gücüyle onlara nüfuz etmektedir. Romanda Salih Ağa ve imam, gerek köy(lü)ü sömüren, gerekse de birtakım çıkarlar elde etmek ümidiyle düşmanla işbirliği yapmaktan geri kalmayan karakterlerdir. Bir yönüyle dönemin gelenekselliği, onu sembolize eden bu karakterler üzerinden de mahkûm edilmeye çalışılmıştır. Bu kişiler nihayetinde güvenilmez, vatan sevgisini değil, kişisel çıkarlarını ön planda tutan karakterler olarak sembolize edilmektedir.

Karaosmanoğlu'nun kurgusunda, yeni döneme ve koşullarına yabancı olduğu belirtilen geleneksel halk kitlesi, eski döneme takılıp kalmış, gayri milli bir anlayış içerisinde. Ahmet Celal ile Bekir Çavuş arasında geçen aşağıdaki diyalog bu açıdan ilginçtir:

“...Bekir Çavuş:

Biliyorum beyim sen de onlardasın emme.

Onlar kim?

Aha, Kemal Paşa'dan yana olanlar...

İnsan Türk olur da, nasıl Kemal Paşa'dan yana olmaz?
Bir Türk değiliz ki, beyim.
Ya nesiniz?
Biz İslâmız, elhamdülillah... O senin dediklerin Haymana'da yaşarlar.”
(Karaosmanoğlu, 1993: 173)

Yaban'ın ilerleyen kısımlarında köylü halk, Ulusal Mücadele önderlerinden öte, vatani işgal eden düşmana itimat eden ve onlarla işbirliğine girmekten geri kalmayan bir kesim olarak tasvir edilir. Bu çerçevede halkın Ulusal Mücadele'yi yürüten kurtarıcılarını düşman, işgal kuvvetlerini ise dost gördüğü yönünde aktarımlara yer verilir. Ahmet Celal köyde, işgal kuvvetlerinin gerçek kurtarıcı olduğu şeklinde bir şayanın yayıldığını ve köye gelen Şeyhin de bunu desteklediğini belirtir. Bu söylentide, İngiltere'nin başını çektiği işgal kuvvetlerinin asıl maksadının, halkı Mustafa Kemal ve adamlarından kurtarmak olduğu aktarılmaktadır. Köye gelen işgal kuvvetlerinin ağzından halifenin ya da padişahın onlarla birlikte olduğunun söylenmesi de bu açıdan ilginçtir.

Sodom ve Gomore'de de farklı açıdan da olsa benzer anlatımlar dikkat çeker. Bu romanda (2003c) İstanbul işgal edildiğinde, işgalcilere yanaşan ve gerek ahlak-sızlığa varacak şekilde yaşam tarzı olarak onlara özenen gerekse işgal sürecinde onlarla işbirliği içerisine girmekten geri kalmayan roman karakterleriyle ilgili aktarıma bakıldığında, okur İstanbul'un tamamının sapkınlık ve ihanet içerisinde olduğu gibi bir algıya kapılmaktadır. Bu durum bir yönüyle resmi tarih yazımına da uygun düşmektedir. Zira resmi tarih yazımında, İstanbul merkezli son Osmanlı hükümetinin işgal güçleriyle işbirliği içerisinde olduğu tezi işlenmektedir. Padişah ve çevresi, işgal güçleriyle işbirliği içerisinde olan ve halk da işgal güçlerine kurtarıcı gözüyle bakan kesim olarak işlenirken, Ulusal Mücadele Ankara'daki sınırlı kadronun tek başına yürüttüğü bir hareket olarak tasvir edilmektedir.

Geleneksel İslami değerlerin olumsuz etkilerinden kendini kurtaramamış halk kitlesi eleştirisi ya da Osmanlı ve hilafete bağlılık hissi devam eden halk kitlesi eleştirisi, Kadro Hareketi içerisinde yer alan diğer entelektüellerin de yazılarında yer verdikleri başlıca hususlardan biridir. Örneğin B. A. Belge, *Kadro* dergisinde yayınlanan “İnkılabımız ve Hilafet” başlıklı yazısında (1932: 39), Batılı sömürgeci devletlerin, hilafeti, ümmet anlayışını ve halifenin kuklalarını kullanarak, Türkiye Cumhuriyeti'ni tehdit ettiğini öne sürmektedir.

Ankara romanında bu konudaki tasvir de bu anlamda dikkat çekicidir. Roman- da Osmanlı'nın merkezi olarak İstanbul eski olanı, Ulusal Mücadele'nin merkezi konumundaki Ankara ise yeni olanı temsil eder. Ancak Ankara'nın kendi içinde de eski-yeni ikiliği vardır. Selma Hanım yeni dönemin çağdaş Türk kadını ve

Neşet Sabit de çağdaş ve entelektüel Türk erkeğini temsil ederken, Ömer Efendi yeni döneme ayak uyduramamış geleneksel Türk erkeğini ve onun ihtiyar annesi, iki eşi ve kızkardeşi de geleneksel Türk kadını temsil etmektedir. Geleneksel Anadolu insanını temsil eden Ömer Efendi ve ailesi, Ankara'da yaşıyor olmalarına rağmen, memlekette olan bitenden bihaber, kendi kişisel meseleleriyle uğraşan, buna karşılık ulusal duygulardan da son derece uzak olan, taassup sahibi bir ailedir. İki eşli olan ve eşleriyle fiziksel şiddeti de barındıran bir tahakküm ilişkisine sahip olan Ömer Efendi, maddi açıdan sahip olduğu zenginliğe rağmen, entelektüel açıdan ve vatanseverlik duyguları açısından son derece zavallı biri olarak tasvir edilmektedir. Ömer Efendi'nin eşleri ve kızkardeşi, başkalarının hayatını dikizleyen ve dedikodusunu yapan, ancak yanı başlarında verilen Ulusal Mücadele'yi görmezden gelen ve gayri milli olduğu kadar, gayri medeni kişilerdir. Karaosmanoğlu, bu ikiliğin diğer cephesinden bakışı da vurgular. Geleneksel kimliği temsil eden ve ulusal bilinçten uzak olan halk kitlesinin nezdinde, Çankaya ve etrafındaki çağdaş kadın kimliğinin giyim ve yaşam tarzı itibarıyla ahlaksız bir kadın figürü olarak dile getirilmesi ve birbirine 'yaban' olma halinin derinliğine vurgu yapılması bu açıdan kayda değerdir.

Ankara romanında işlenen temel hususlardan biri de belli alanlardaki tahribat ve yozlaşmanın yanı sıra kendi kişisel çıkarları peşinde koşan halk karakterleridir. Ticaretle uğraşan ve geleneksel Anadolu halkını temsil eden bir figür olarak ön plana çıkartılan Ömer Efendi ve ailesinin dışında, şeyh karakteri; maddi çıkar peşinde koşan, dinsel gücünü şehvi arzularını tatmin için kullanan ve başkasının karısıyla zina yapmaktan da geri kalmayan bir karakter olarak tasvir edilmektedir. Osmanlı dönemini ve dinseliliği temsil ettiği belirtilen bu gibi karakterler üzerinden geleneksel halk kimliği mahkûm edilmektedir.

Ankara romanından Selma Hanım'ın ilk eşi Bankacı Nazif Bey, İstanbul'dan ayrılıp, Ulusal Mücadele'nin kalbine gelen bir insan olmakla birlikte, vatan derdinden öte, konforlu bir yaşam derdinde olan, hesapçı ve korkak bir karakter olarak tasvir edilmektedir. Karaosmanoğlu'nun Nazif Bey'in mesleğini bankacı olarak seçmesi de bu anlamda manidardır. Nazif Bey'in çocukluk arkadaşı Mebus Murat Bey, siyasi alanda vatani için değil, kendisi için mücadele eden, konfor peşinde olan, devlet ve halk üzerinden elde ettiği zenginliği harcamak için de sık sık Avrupa'ya giden biri olarak, kendisi gibi olan siyasetçilerle ilgili yozlaşmaya dikkat çekmek için kullanılır. Selma Hanım'ın ikinci eşi Binbaşı Hakkı Bey, başlangıçta Ulusal Mücadele içerisinde yer almasına rağmen, elde edilen zafer sonrasında miralay rütbesinden emekliye ayrılan ve Ulusal Mücadele esnasında elde ettiği prestiji, kişisel kazancı için kullanmaya başlamış bir karakterdir. Hakkı Bey, emekliliği sonrasında, lüks yaşam arzusuna ve eğlenceye kapıldığı oranda, Ulusal Mücadele döneminden elde ettiği saygınlığı ve kişisel onurunu kaybeden bir figür olarak iş-

lenir. Bütün bu karakterler, Neşet Sabit'in, Mustafa Kemal'in huzurunda oynanan piyesinin son sahnesinde yer verdiği gibi (Karaosmanoğlu, 2005: 199-200) yeni dönemin toplum inşasında yeri olmayan ve tasfiye edilmesi gereken karakterler olarak öne çıkarılmaktadır.

Yeni devrin nesli, köhnemiş bir zihniyete ya da eski döneme takılıp kalmamış nesil olarak tasvir edilmektedir. Neşet Sabit'in, Osmanlıyı temsil eden eski dönemle bağları kalmamış yeni nesli, tiyatro oyuncusu Yıldız Hanım üzerinden tarif biçimi bu anlamda ilginçtir:

"(...)Yıldız Hanım, benim içinde büyüdüğüm, tahsilini yaptığım, gözümü açıp kendimi bildiğim devirlere ait hiçbir şey hatırlamıyor. Ne fese, ne kafese, ne peçeğe dair bir fikri var. Ne eski harfleri biliyor. Altının, gümüşün bir mübadele vasıtası olduğu devrin hikayeleri ise, ona, birer tarihöncesi masalları gibi geliyor. Padişahlı, halifeli bir memleket nasıl olur, diye sorsan, Harun Reşit zamanında Bağdat gibi değil mi? diyor (...)"
(Karaosmanoğlu, 2005: 218).

Selma Hanım'ın son eşi Neşet Sabit, Ulusal Mücadele'nin lider kadrosuna gönülden bağlı olan ve bu mücadeleye kendisini adanmış idealist bir isimdir. Romanda Selma Hanım ideal Türk kadını, Neşet Sabit de ideal Türk erkeği olarak işlenir. Geleneksel değerlere bağlı halk kesimi, vatan için verilen mücadeleye destek değil, köstek olan konumda işlenirken, Selma Hanım ve Neşet Sabit örneğindeki entelektüel azınlık üzerinden ise; kendisini vatanına ve liderlerine adanmış olan, bencil davranışlar yerine, özgeci bir tutumla vatanını ön planda tutan ve bu uğurda gerekli fedakârlıkları yapmaktan geri durmayan, bireysel ihtiraslar peşinde değil, vatanı için mücadele ettikçe hayatı anlam kazanan, geleneksellikten uzak yeni dönemin çağdaş, inkılapçı ve Kemalist ideolojiyi tam olarak özümsemiş ideal birey tipi resmedilmektedir.

Karaosmanoğlu'nun *Ankara*'nın son kısımlarında ortaya koyduğu pozitif bakış açısı, sonrasında yerini karamsarlığın, kötümserliğin, kaygıların ve hayal kırıklığının ağır bastığı bir bakış açısına terk eder. *Panorama*'da (2002: 38-39), Halil Ramiz karakteri üzerinden, Cumhuriyet'in ilan edilmesinin üzerinden on yıl geçmesine rağmen, inkılaplar aracılığıyla hedeflenen değişimin gerçekleş(tirile)mediğine dikkat çekilir:¹⁵ "(...) ileri inkılap kanunlarının hiçbiri henüz hayata geçmemiş ve

15 Hemen her romanda, roman yazarının kendisine daha yakın gördüğü ve bir parça kendi yaşamını ya da düşüncesini yansıtan karakter ya da karakterler bulunur. *Panorama*'da Halil Ramiz, bir yönüyle Karaosmanoğlu'nun hayatının yansımasıdır. Milliyetçi bir genç öğretmen iken, İzmir'de yaptığı bir konuşmayla Mustafa Kemal'in dikkatini çekmiş ve vekillığe getirilmiş olan Halil Ramiz, hemen her akşam *sofra*'da yerini alacak kadar Mustafa Kemal'e yakın bir isimken ve Kemalizmi ve inkılapçılığı her daim savunurken,

Kemalizm prensipleri çorak vatan topraklarına kök salmak şöyle dursun, henüz birkaç kişinin elinde evrilip çevrilmeye mahkûm birer laboratuvar nebatı halinde kalmaktan kurtulamamıştır.” Karaosmanoğlu, ilk cildi 1950’de, ikinci cildi de 1954’te yayınlanan *Panorama*’da Ankara’daki yerli halkı değişime ayak uydur(a) maması, geleneksel yaşam tarzını ve eski alışkanlıklarını sürdürmesi dolayısıyla tenkit eder. Nitekim Halil Ramiz, her ne kadar Ankara’da kentin dokusu, eğitim sistemi ve bu ildeki mukimlerin giyimi ya da görünüşü konusunda belli değişimler olsa da arzulanın zihniyet değişiminin gerçekleş(tirile)mediğine dikkat çeker.

Kadro Hareketi inkılapçı bir genç nesil arzularken, gelinen noktada *Panorama*’da Servet Bey’in kızı Sevim, oğlu Nedim, Nedim’in arkadaşları Sacit ve Seyfi gibi gençler üzerinden, inkılapçı ruhla alakası olmayan, eğlence ve lüks yaşam düşkünü bir gençliğin yetişmekte olduğu, bir hayal kırıklığı olarak ifade edilir. Karaosmanoğlu açısından bir diğer hayal kırıklığı, farklı dönemlerde milletvekilliğini yaptığı ve Kemalist rejimle özdeşleştirdiği CHP’nin kendi içindeki çatışmalar ve parti içerisinde yer alsa da kendi çıkarları peşinde koşan kişiler ya da gruplardır. Bu çıkarıcı kişilerin varlığı kadar Halil Ramiz örneğinde idealist isimlerin küstürülmesi de bir sorundur. *Panorama*’da bu türden çatışmalara yer verilir ve farklı açılardan rejim tehlikesine dikkat çekilir. Bu tehlikenin boyutlarından biri inkılapları derinleştirilmesi ve yayması gereken rejimin kurucu partisinin kendi içindeki çatışmaların, yine vurguncu, vatan ve ulus derdi olmayan ve maddi güç peşinde koşan kişiler de eleştirilir. Ayrıca sırf eğlence ve gösteriş odaklı bir yaşam peşinde olanlar da tenkit edilirken, Kemalist ideolojinin yayılamadığı halk kitleleri nezdinde irtica tehlikesine dikkat çekilir. CHP’nin iktidarı DP’ye kaptırması da bu tür bir tehlike vurgusunu arttırır. Bu açıdan *Panorama*’da Kemalist inkılapların tehlikede olduğu, irtica kaynaklı bir rejim tehlikesi olduğu sık sık işlenir. Romanın sonlarında, çağdaş kentli yaşamı ve Kemalist rejimi temsil eden her ne var ise onları yakıp yıkacak, insanların evlerinin içine kadar sokulup, onların yaşam tarzına müdahale edecek, giderek çoğalıp her yeri işgal edecek gulyabaniler tehlikesinden bahsedilir ve ironi içeren konuşmalarla irtica tehlikesi vurgusu yapılır. Bu yöndeki tehlikeye dikkat edilmemesi durumunda olası son bağlamında, Ahmet Nazmi ve Fuat’ın yaşadıkları aktarılır. A. Nazmi ve Fuat birlikte yürüdükleri bir sokakta, eski bir türbede bir tarikat ayinine denk getirilirler. Fuat “Nedir bu maskaralık?” diyerek ayin yapanlara müdahale eder, karşı tarafın onları kovmaya çalışması karşısında,

bir süre sonra gözden düşer. Niçin gözden düştüğünü anlamakta güçlük çekse de Mustafa Kemal’e ve Kemalizm’e olan bağlılığını ise devam ettirir (Karaosmanoğlu, 2002: 37-38). Bir süre öğretmenlik yapan ve Cumhuriyet’in ilanının akabinde vekillik getirilen Karaosmanoğlu’nun, *sofra*’da yer alacak kadar Mustafa Kemal’e yakın biriyken, bir süre sonra gözden düşmüşçesine yurtdışına elçilik görevine gönderilmiş olması, ancak buna karşın Kemalizm’e bağlılığından asla vazgeçmemesi benzerlik olarak dikkat çekmektedir.

(Karaosmanoğlu'nun ifadesiyle) düşman kümenin üstüne saldırır ve Ahmet Nazmi ile birlikte taşlı saldırıya uğrayarak, linçle biten bir sonun kurbanı olurlar.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin dağılışına ve yeni ulus-devletin kuruluş ve kurumsallaşma sürecine tanıklık eden bir entelektüel olarak Karaosmanoğlu, Kemalist ideolojiye uygun yayınlarda bulunarak, bir inkılap edebiyatının oluşumuna katkıda bulunmaya çalışmıştır. Karaosmanoğlu, Osmanlı'nın son dönemlerini ele aldığı romanlarıyla Cumhuriyet'in kuruluşunun sadece kaçınılmazlığına değil, aynı zamanda kutsallığına da göndermede bulunur. Cumhuriyet dönemini ele aldığı romanlarında da Kemalist anlayış doğrultusunda olması ve olmaması gerekenleri ele alıp, bunları okurlarına aktarmaya çalışır.

Kadrocular içerisinde Marksist geçmişi olmayan tek isim olarak tanınmasına rağmen, Kadro Hareketi'ndeki Marksist etkinin yansımalarını Karaosmanoğlu'nun çalışmalarında da görmek mümkündür. Örneğin *Ankara*'da Nazif Bey ya da *Panorama*'da Servet Bey korkak, hesapçı ve egoist davranan kişiler olarak işlenirken, ikisinin de ortak özelliği bankacı olmalarıdır. Yine *Panorama*'da Halil Ramiz'in, Kemalizmin ortaya koyduğu eserin heybetinden bahsederken, bu eserin her an devrilme tehlikesi içerisinde olduğunu belirtip, bu konuda 'tepesi yerde, temelleri havada ehlam' benzetmesi yapması da bu anlamda dikkat çekicidir. Burada Marx'ın, Hegel'in idealizmine karşılık tarihsel materyalizmi savunurken, "Hegel'in baş aşağı duran diyalektiğini ayakları üzerine oturttuğuna" dair söyleminden ilham alındığı görülmektedir. Ayrıca Marksist açıdan üst yapısal bir kategoride yer alan dini değerlerin ve bunu temsil eden din adamlarının ya da dindar kimliğiyle tanınan kişilerin genelde maddi çıkar peşinde koşan karakterler olarak işlenmeleri ya da vurgun yapıp zenginlik elde eden ve bu çıkarlarını koruma ve sürdürme derdinde olan karakterler olarak işlenmeleri de bu ekseninde değerlendirilebilir. Ortodoks Marksist ideolojide sınıf ilişkilerinin ve bilincinin egemen olduğu kentliliğin aksine, köylülük gerçek bilinçten uzak olmayı ifade etmektedir. Karaosmanoğlu'nun romanlarında da geleneksel halkı temsil eden köylü şursuz ve cahil bir kitledir ve ulusal bilinç yoksunudur. Kentte yaşamasına rağmen, ulusal bilinçten uzak olanlar da köylü alışkanlıklarını sürdürenlerdir. Bu türden örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu açıdan bakıldığında, Karaosmanoğlu da dahil Kadrocularda Kemalizmin sol versiyonu olarak tanımlanabilecek bir anlayışın egemen olduğu görülmektedir.

Kadro'daki elitist anlayışa uygun olarak, Karaosmanoğlu'nun romanlarında gerçek entelektüel temsil edenler, sadece Kemalist bilince sahip olan kişiler olarak ele alınmaktadır. Kemalist bilinçten uzak olanlar ya da öyle olmadığı halde çıkarları için öyleymiş gibi davrananlar, vatan ve ulus derdi olmayan ve kişisel çıkar ve

konfor peşindeki entelektüel bozuntuları olarak tasvir edilmektedir. Ötekileştirmenin diğer boyutunda da çoğunluğu oluşturan ve geleneksel değerler etrafında hayatını sürdüren halk kitlesi bulunmaktadır. Bu kitle, Ulusal Mücadele liderlerine yabancı olduğu kadar, kendisine yol göstermeye çalışan entelektüle de yabancıdır. Karaosmanoğlu'nun Cumhuriyet dönemini ele aldığı romanlarında ulusal bilinçten nasibini alamamış ve gündelik yaşam kaygılarının içinde boğulmuş bir halk kitlesi ön plana çıkarılmaktadır. Bu noktada Osmanlı kimliğine ve geleneksel değerlere saplanıp kaldığı belirtilen halk kitlesi, Ulusal Mücadele'ye destek vermek bir yana düşmanla işbirliği içerisine girmekten geri kalmayan ve böylece vatanına ihanette bulunabilen bir kesim olarak tasvir edilmektedir. Bu noktada fakirinden zenginine kadar geleneksel kimliği temsil eden karakterler üzerinden, Kemalist değerlere yabancı kalmış halk kitlesi mahkûm edilir ve Ulusal Mücadele, elitist bir bakış açısı doğrultusunda, Ankara'daki sınırlı bir kadronun bir başına yürüttüğü zorlu bir savaş dönemi olarak okurlara aktarılır. Bu aktarımlarda aşırı genellemeci, küçümseyici ve elitist bakış dikkat çeker. Oysa bu kurgusal aktarımın ötesinde, tarihsel veri dikkate alındığında, bahsedilen dönemde halkın Batılı güçlerle işbirliği içerisinde olması bir yana, gerçekte bütün imkânsızlıklarına rağmen, işgal güçlerine karşı direndiği görülmektedir.

Karaosmanoğlu'nun çağdaşlaşmayı savunurken, çeşitli paradokslar barındırsa da bunu Batı taklitçiliğine indirgememesi ve körü körüne Batı hayranlığını ve bu noktada Batılılar karşısında sahip olunan aşağılık kompleksini eleştirmesi önemlidir. Bununla birlikte entelektüel-halk çatışmasını ele aldığı yerlerde, bir tarafı aydınlığa kavuşmuş, yeni koşullara vakıf olmuş, ulusal bilinci ve çağdaşlığı temsil eden kesim olarak ele alırken, öteki tarafı büyük bir cehalet içerisinde olan, gelenekçi bir tarzı benimsemiş ve karanlıktan kurtulamamış kesim olarak kurgulaması eleştiriye açıktır. Yazarın ideolojik konumu, bu konudaki bakış açısında sınırlılıklara ve önyargılara neden olmaktadır. Karaosmanoğlu'na göre geleneksel halk kitlesi, yoğun bir inkılâp devrinde statik kalıplar içinde sıkışıp kalma gaffeti ve sapıklığı içerisindedir. Halk kitlesi içinde geleneksel erkek kimliği, memleket meselelerine vakıf olmaktan uzak, Kurtuluş Savaşı'nın önemini idrak edememiş, zihni hala İmparatorluk devrinde kalmış, bireysel çıkarları için mücadele veren, yeniliğe kapalı bir zihniyeti temsil eder şekilde işlenirken, geleneksel kadın kimliği ise, tuhaf bir giyimi olan, dışılıktan ve estetik görünümünden uzak, fena halde kokan ve hurafelere dayalı bir inancı benimsemiş kişiyi temsil etmektedir. Yeniliğe ve yaşanan değişime kapalılığı ve gelenekselliği ifade eden halk kitlesi, Kemalist ideolojiyi benimsemiş entelektüel figürler üzerinden mahkûm edilirken, ötekileştirilen geleneksel halkın da sahip olduğu düşünceler ve yaşam biçimi itibarıyla bu entelektüel figürüne karşı mesafesinin derinliğine ve karşılıklı yabancılık haline dikkat çekilmektedir. Bu noktada geleneksel halk kesiminin, kendisini küçümseyen entelektüelin fikirleri-

ni önemsemediği gibi onu, kendi yaşam anlayışına yaban görerek ötekileştirdiği vurgulanmaktadır.

Geleneksel yaşam tarzına sahip olduğunu düşündüğü halk kitlesine tepeden, önyargılı, alaycı ve küçümseyici bir bakışla yaklaşan elitist entelektüel figürüne günümüzde de sıklıkla rastlamak mümkündür. Bu açıdan bakıldığında; vatani ve Cumhuriyet rejimini kendisiyle özdeşleştiren, rejim ayakta duruyorsa bunun kendi sayesinde olduğuna inanan, kendi değerlerini temsil ettiğine inandığı bir iktidar olmadığı zamansa, rejim tehlikesinden bahseden, hakikatin anahtarına sahip tek kişi olduğuna inanan ve neyin doğru, neyin yanlış olduğunun ölçütü olarak sadece kendisini gören, kendi dışındakilerini cahil gören ve siyasal tercihleri ya da yaşam tarzı beklediği doğrultuda olmadığına, entelektüel zarafete yakışmayacak kelimelerle halkı aşağılayan ve kendi fikirlerine önem vermediği için halkın başına gelecek her türlü felaketi hak ettiğine inanan elitist entelektüel figürü ve bu entelektüel figür karşısında, ötekileştirildiği oranda kendi de onu ötekileştiren bir halk kesimi günümüzde de söz konusudur.

KAYNAKLAR

- AKŞİN, S. (2017), *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki* (8. baskı), Ankara: İmge Kitabevi.
- AYDEMİR, Ş. S. (1932a), İnkılap Heyecanı (Antuziasm), *Kadro*, 2, 5-8.
- AYDEMİR, Ş. S. (1932b), İnkılap Bitti mi?, *Kadro*, 3, 5-10.
- AYDEMİR, Ş. S. (1932c), Genç Nesil Meselesi, *Kadro*, 4, 5-9.
- AYDEMİR, Ş. S. (1932d), Yarı Münevverler Kulübü, *Kadro*, 8, 40-43.
- AYDEMİR, Ş. S. (1986), *İnkılâp ve Kadro*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- AYDEMİR, Ş. S. (1999), *Tek Adam Mustafa Kemal - 3. Cilt: 1922-1938*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- AYDEMİR, Ş. S. (2008), *Suyu Arayan Adam* (20. basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- BENDA, J. (2006), *Aydınların İhaneti* (çev. C. Soydemir), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- BELGE, B. A. (1932), İnkılabımız ve Hilafet, *Kadro*, 1, 37-40.
- BILLIG, Michael (2003), Critical Discourse Analysis and the Rhetoric of Critique. *Critical Discourse Analysis: Theory and Interdisciplinarity* (Ed. G. Weiss & R. Wodak), Hampshire: Palgrave Macmillan, 35-46.
- ERTAN, T. F. (1994), *Kadrocular ve Kadro Hareketi (Görüşler, Yorumlar, Değerlendirmeler)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GÖKALP, Z. (2006), *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınlar.
- GRAMSCI, A. (1986), *Hapishane Defterleri: Tarih, Politika, Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler* (çev. K. Somer), İstanbul: Onur Yayınları.

- HANİOĞLU, M. Ş. (1989), *Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük* (2. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- HARRIS, G. (2010), *The Communists and The Kadro Movement: Shaping Ideology in Atatürk's Turkey*, Piscataway: Gorgias Press.
- KADRO (1932), *Kadro*, 1, 3.
- KADRO (1933), Türk Edebiyatının İlk Original Eseri: *Yaban*, 15, 47-49.
- KARAOSMANOĞLU, Y. K. (1932), Millî Tasarruf ve Halk Edebiyatı, *Kadro*, 2, 26-28.
- KARAOSMANOĞLU, Y. K. (1993), *Yaban* (36. baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- KARAOSMANOĞLU, Y. K. (1999), *Bir Sürgün*. (4. baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- KARAOSMANOĞLU, Y. K. (2001), *Kıralık Konak* (24. baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- KARAOSMANOĞLU, Y. K. (2002), *Panorama* (2. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- KARAOSMANOĞLU, Y. K. (2003a), *Atatürk: Biyografik Tahlil Denemesi* (6. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- KARAOSMANOĞLU, Y. K. (2003b), *Hüküm Gecesi* (6. baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- KARAOSMANOĞLU, Y. K. (2003c), *Sodom ve Gomora* (16. baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- KARAOSMANOĞLU, Y. K. (2005), *Ankara* (22. baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- KARAOSMANOĞLU, Y. K. (2016a), *Hep O Şarkı* (23. baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- KARAOSMANOĞLU, Y. K. (2016b), *Nur Baba* (21. baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- KARPAT, K. H. (2006), Aydınlar ve Kimlik: Tarihsel Bir Bakış. *Doğu Batı*, 9(35), 61-84.
- KAYALI, K. (2000), *Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı: Görüntüdeki Dinamizmin Gölgelediği Tikanıklık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- MARDİN, Ş. (1991), *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- MARDİN, Ş. (1994), *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri: 1895-1908* (5. baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- MARDİN, Ş. (2010), *Yeni Osmanlılar Düşüncesinin Doğuşu* (9. Baskı), çev. M. Türköne, F. Unan ve İ. Erdoğan, İstanbul: İletişim Yayınları.
- MARDİN, Ş. (2011), *Türkiye, İslam ve Sekülerizm* (çev. E. Gen ve M. Bozluolcay). İstanbul: İletişim Yayınları.
- SAID, E. (1995), *Entelektüel: Sürgün, Marjinal, Yabancı* (çev. T. Birkan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SUNAR, L. (2004), *Kadro Dergisi/Hareketi ve Etkileri. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2(1), 511-526.
- TÖR, V. N. (1932a), Müstemele İktisadiyatından Millet İktisadiyatına. *Kadro*, 1, 6-9.
- TÖR, V. N. (1932b), Ümmilikle Mücadele İçin Köy Kampları, *Kadro*, 1, 42-43.
- ÜLKEN, H. Z. (1992), *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi* (3. baskı), İstanbul: Ülken Yayınları.
- WEISS, G. & R. Wodak (2003). Introduction: Theory, Interdisciplinarity and Critical Discourse Analysis. *Critical Discourse Analysis: Theory and Interdisciplinarity* (Ed. G. Weiss & R. Wodak), Hampshire: Palgrave Macmillan, 1-32.